

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

Cornelia-Magda LAZAROVICI, *Scânteia-Dealul Bodești: figural plastic art and more*, edited by Constantin-Emil Ursu, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2022, 353 p.

Volumul de față cuprinde opt capitole, precedate de o Introducere și urmate de Concluzii, Bibliografie, Planșe și Catalog. Cartea se constituie într-o lucrare cu caracter monografic, care valorifică reprezentările plastice descoperite începând cu anul 1985 în situl arheologic Scânteia-Dealul Bodești/ La Nuci, jud. Iași.

După o introducere în care autoarea ne familiarizează cu tematica lucrării, Capitolul 1 prezintă istoricul cercetărilor din acest sit. Sunt prezentate, sintetic, etapele diferite de cercetare, fiind descrise inclusiv campaniile de prospectări geofizice efectuate în sit, în decursul timpului, de mai multe echipe. Sunt prezentate toate locuințele cercetate, dar și sistemul defensiv al așezării.

Autoarea face trimiteri la bibliografia în care o parte dintre piesele descoperite la Scânteia au fost valorificate din punct de vedere științific.

Capitolul 2 se referă la contextul descoperirilor. Autoarea precizează încă de la început faptul că marea majoritate a idolilor și a altor obiecte încadrate în categoria plasticii figurative provin, în special, din jurul locuințelor și din gropi. Remarcabile sunt piesele care provin de sub podelele caselor, subliniindu-se faptul că este greu de decis dacă este vorba despre depuneri intenționate sau pătrunderi accidentale. În acest context, impresionant este numărul de obiecte speciale descoperite în Locuința nr. 1, respectiv pe podea: 11 idoli antropomorfi, 4 idoli zoomorfi, 1 vas *kernos* fragmentar, 1 picior de altăraș; și în jurul platformei: 36 de idoli antropomorfi, dintre care 10

masculini, 21 de idoli zoomorfi, 1 vas zoomorf, 2 vase cu protomă, 2 vase antropomorfe, 5 idoli conici, 2 vase *kernos* fragmentare, 1 tabletă cu semne și simboluri. Sunt descrise sistematic inventarele din locuințele cercetate, fiind evidențiate piesele speciale, idoli, precum și vasele antropomorfe și zoomorfe, totodată, autoarea făcând trimitere la figura corespondentă fiecărui obiect în parte.

Capitolul 3 abordează materialele și tehnicile aplicate pentru modelarea reprezentărilor figurative. Autoarea remarcă faptul că în cele mai multe cazuri a fost folosit lutul semifin, degresat cu nisip și, uneori, cu fragmente ceramice. Remarcabile sunt urmele de cariopse, care sunt vizibile macroscopic în pastă. Acest capitol cuprinde o serie de precizări tehnologice, precum și o clasificare a pieselor speciale descrise. Sunt analizate: modul de fragmentare, stilurile de reprezentare și chiar unele detalii de finețe, cum ar fi elementele fizionomice sau anatomice. Capitolul este unul sintetic, în care sunt discutate categoriile principale de obiecte și sunt precizate, pentru fiecare caz în parte, complexul de proveniență și figura care ilustrează respectivul obiect.

Capitolul 4 „Anthropomorphic plastic art” debutează cu explicarea terminologiei folosite, respectiv termenul de „idol” pentru reprezentările antropomorfe și zoomorfe. Autoarea recurge la câteva dicționare și la definițiile directe ale termenului „idol”, conectând această categorie de piese cu viața religioasă a comunităților preistorice. Totodată, autoarea nu agreează noile teorii ale curentului post-procesualist, prin care artefactelor li se dau denumiri care nu reflectă caracteristicile și folosirea din vremurile în care acestea au fost create.

Din nou, remarcabil este faptul că, dintre cei 592 de idoli antropomorfi descoperiți la Scânteia, doar șase idoli feminini au fost descoperiți întregi, și dintre cei șase, doar unul a fost întregit. Cu această ocazie, autoarea discută un subiect sensibil, respectiv fragmentarea idolilor, sistematizând diversele idei și explicații vehiculate în literatura de specialitate până în acest moment, făcând referiri nu doar la arealul cucutenian, ci și la mediile culturale Gumelnița, Vinča și la alte culturi neolitice balcanice, cu extinderi către zona anatoliană. Pe larg, este discutată ornamentarea idolilor de la Scânteia, în corelație cu descoperiri similare din alte situri cucuteniene, autoarea utilizând un aparat critic extins, cu trimiteri precise. Se descriu pe larg zonele predilecte pentru aplicarea decorului în corelație cu modelele decorative folosite. Sunt descrise, mai detaliat, câteva exemplare de reprezentări antropomorfe ce prezintă elemente ornamentale unicat sau rareori întâlnite. În anumite cazuri, au fost evidențiate reprezentări ale unor bijuterii, în cazul statuțelor feminine, sau aplicarea unor eșarfe/centuri, în cazul celor masculine. Descrierea statuțelor masculine cuprinde nu doar tehnologia de modelare, ci și diversele detalii considerate că ar reprezenta statutul social al personajelor.

Capitolul 5 intitulat „Anthropomorphic vessels and ceramics with anthropomorphic decoration” prezintă vasele antropomorfe sau vasele cu decor

antropomorf, Scânteia fiind unul dintre siturile care a furnizat un număr relativ mare de astfel de reprezentări, comparativ cu alte situri contemporane. La fel ca în cazul statuetelor, la fiecare element, fragment sau piesă discutate în cadrul acestui capitol se face trimitere la locul de descoperire și figura unde se află ilustrația. O atenție specială în cadrul acestui capitol este acordată descrierii vaselor de tip *pythos* care cuprind reprezentări antropomorfe în relief. O altă descriere interesantă se referă la vasele de tip „horă”, care la Scânteia au fost descoperite doar fragmentar, făcându-se totodată referiri la descoperiri asemănătoare din mediul cucutenian și nu numai.

Capitolul 6 are în centrul atenției reprezentările plastice zoomorfe, descoperite la Scânteia în număr destul de mare, comparativ cu alte situri: 193 de idoli zoomorfi, 21 de protome și trei vase zoomorfe fragmentare. Descrierea acestei categorii de obiecte cuprinde prezentări generale și de detaliu ale unor exemplare modelate realist, tratând categoriile de animale redade. O atenție specială este acordată vaselor de tip *rhyton*.

Capitolul 7 cuprinde o serie mai largă de artefacte, în acest cadru fiind descrise pandantivele, altărașele, vasele de cult și alte piese cu o frecvență redusă. Dintre categoriile principale abordate amintim pandantivele *en violon* și pandantivele de tip toporaș (imitații în lut). Au fost documentate la Scânteia 26 de fragmente de altărașe, de la marea majoritate fiind păstrate numai picioarele; unele piese au fost inițial decorate cu pictură tricromă. Autoarea prezintă sintetic și descoperirile de altărașe similare cu cele de la Scânteia, care provin din alte situri contemporane sau chiar mai târzii.

Capitolul 8 abordează un subiect mai puțin discutat în cadrul publicațiilor de specialitate, respectiv temele religioase preistorice. În cadrul acestui capitol, autoarea încearcă să decodifice scopul pentru care au fost realizate reprezentările antropomorfe și zoomorfe.

O primă mare temă religioasă evidențiată, recurentă nu doar la Scânteia, ci și în întreg peisajul epocii cucuteniene, este cea a Marii Zeițe-Mamă, imagine legată de renașterea ciclică a naturii. O discuție interesantă este cea care abordează semnele și simbolurile prezente pe diversele părți anatomice ale statuetelor antropomorfe. Se discută în detaliu simbolurile universale, precum rombul, spirala sau cercul.

Alte teme interesante tratate în acest capitol se referă la interpretarea reprezentărilor masculine, androgine, a cuplului divin, a reprezentărilor de tip Janus, toate făcând parte din universul religios cucutenian.

Reprezentarea animalelor este pusă în legătură cu creșterea și domesticirea acestora în cadrul așezărilor. Prezența lor se explică prin furnizarea unor produse de subzistență, dar și prin personificarea unor animale mitice, primordiale.

În cadrul Concluziilor, autoarea sintetizează ideile exprimate în cadrul capitolelor anterioare, considerând că în viața comunităților cucuteniene, în general, și în cazul sitului de la Scânteia, în special, viața religioasă juca un rol important fiind, de

fapt, parte din viața de zi cu zi. Practic, reprezentările plastice sunt urma palpabilă a unor practici de cult pe care le putem cu greu descifra astăzi.

Numărul însemnat de reprezentări antropomorfe, zoomorfe, obiecte non-funcționale și piese cu rol simbolic descoperite la Scânteia poate fi explicat prin existența unor evenimente și ceremonii care se desfășurau în așezare, periodic. Toate aceste artefacte sunt legate de rituri și ritualuri ale căror origini se plasează în zorii civilizațiilor neolitice, continuând să fie practicate pe un spațiu larg ce include și complexul cultural Precucuteni-Cucuteni.

Bibliografia folosită cuprinde 224 de titluri ale unor lucrări monografice, articole, rapoarte și cataloage. Ea include și o listă de abrevieri, atât bibliografice, cât și ale unor cuvinte folosite în Catalogul pieselor.

Cea mai consistentă parte a lucrării (aproximativ 75% din întregul volum) o reprezintă ilustrația.

Planșele (numerotate de la I la IV) includ planul săpăturilor, amplasarea locuințelor, sistematizarea așezării pe baza cercetărilor geofizice efectuate de către Carsten Mischka împreună cu echipa sa de la Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg, schița cronologică a culturilor neolitice și eneolitice de pe teritoriul României și o fotografie cu platforma și dărâmăturile Locuinței 1.

Catalogul include 1072 de înregistrări, grupate pe complexe și categorii de materiale. Fiecare piesă în parte are un număr de referință. Au fost realizate fotografii generale și de detaliu din mai multe poziții și câteodată unghiuri pentru fiecare artefact, alături de scară, astfel încât ilustrația este extrem de sugestivă. Legenda precizează atribuirea în cadrul categoriei de artefacte, contextul de proveniență, anul descoperirii, numărul de inventar și colecția din care piesa face parte, urmate de dimensiunile fiecărui obiect. Informațiile sunt completate cu trimiterea bibliografică, dacă piesa a mai fost publicată, sau cu specificația „inedit”, în cazul celor care sunt prezentate pentru prima dată.

Nu putem trece cu vederea calitatea imprimării, care aduce plus-valoare artefactelor ilustrate, fiind executată în condiții grafice excelente.

Valorificarea colecției de artefacte speciale descoperite în cadrul cercetărilor desfășurate în situl arheologic Scânteia-Dealul Bodești/ La Nucii, jud. Iași, reprezintă una dintre cele mai valoroase inițiative științifice ale momentului, având în vedere faptul că numărul ridicat, precum și valoarea artistică a pieselor demonstrează calitatea de așezare principală a acestui sit în cadrul primei faze de dezvoltare a culturii Cucuteni. Bogatul material ilustrativ, precum și textele publicate în limba engleză face ca această publicație să fie una atractivă pentru specialiști, dar și pentru pasionații interesați de civilizația Cucuteni, atât din România, cât și din străinătate.

Adela KOVÁCS

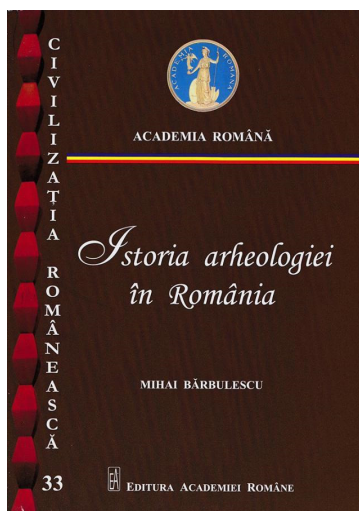
Mihai BĂRBULESCU, *Istoria arheologiei în România*, Editura Academiei Române, București, 2022, 490 p.¹

Monografia dedicată istoriei arheologiei din România este o lucrare a cărei lipsă a fost semnalată în istoriografia națională cu ocazia fiecărui studiu scris sau prin declarații verbale la conferințele care aveau ca temă analizarea faptelor petrecute în acest domeniu. În „Cuvântul-înainte” care deschide lucrarea, Mihai Bărbulescu precizează necesitatea apariției unei lucrări atât de complexe sub raport tematic și își asumă rolul de deschizător al unui drum ce poate fi completat continuu prin noile cercetători.

Organizarea volumului cuprinde opt capitole, divizate fiecare în mai multe subcapitole, Cuvântul-înainte și Cuvântul de încheiere, Lista ilustrațiilor, Bibliografia și Indicele de nume.

Primul capitol, „Descoperiri arheologice întâmplătoare” are trei subcapitole: 1. *Românii din Sucidava descoperă obiecte preistorice*; 2. *Consemnarea „descoperiri arheologice” întâmplătoare*; 3. *Atitudinea față de tezaure*. Prin această prezentare a modului în care au fost interpretate descoperirile arheologice de-a lungul timpului, reținem ideea că pe parcursul Antichității și al Evului Mediu, în spațiul geografic aferent țării noastre, cei care descopereau întâmplător artefacte nu le puteau încadra corect temporal, atribuindu-le mai degrabă unor forme de legende populare. În paginile acestui capitol sunt detaliate și descoperirile arheologice întâmplătoare de la Sănnicolau Mare, Șimleul Silvaniei II, Tezaurul de la Pietroasa, Tezaurul de la Apahida etc., autorul neținând cont de granițele teritoriale ale României, fondată ca stat național pe parcursul secolului al XIX-lea, ci aduce informații despre acest domeniu și din secolele anterioare și dintr-un spațiu geografic mult mai vast.

Reținem că, maniera în care s-a format în conștiința românească valoarea și grija bunului de tezaur a fost modelată și de influența Imperiului Habsburgic și a Imperiului

¹ Volumul a fost tipărit cu sprijinul financiar al Primăriei Municipiului Iași în cadrul parteneriatului încheiat cu Academia Română, în cadrul „Colecției Civilizația Românească 33” al cărei coordonator este Acad. Victor Spinei.

Rus. De-a lungul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, Țările Române au pierdut numeroase tezaure descoperite din cauza lipsei specialiștilor care să le autentifice, clasifice și a instituțiilor unde acestea să fie păstrate și studiate.

Capitolul al II-lea „Descoperiri arheologice intenționate”, cuprinde cinci subcapitole: 1. *Descoperiri intenționate în antichitate*; 2. *Căutarea comorilor. Date folcloristice*; 3. *Căutarea comorilor în Evul Mediu și în Epoca Modernă*; 4. *Regimul juridic al descoperirilor de comori în Evul Mediu și Epoca Modernă*; 5. „*Arheologia utilitară*”. Parcurgând paginile acestui capitol observăm că, în Antichitate mormintele erau profanate pentru obținerea bogățiilor (monede și bijuterii) depuse în timpul ceremoniei funerare, iar în epocile următoare, oamenii urmăreau semne pe care natura le putea oferi, pentru ca săpăturile intenționate după comori să aducă îmbogățirea rapidă sau alte beneficii. Căutătorii de comori se organizau și vandalizau ruinele antice și medievale.

Prezentarea legislației privitoare la proprietatea asupra comorilor pornind din Antichitate ne arată că fiscul avea drept de păstrare asupra descoperirilor pentru început, mai târziu i se dădea dreptul proprietarului locului unde s-a făcut descoperirea să păstreze o parte din ea sau chiar pe toată. Evoluția sistemului de supraveghere a descoperirilor arheologice a stat la baza formulării primelor reglementări cuprinse în *Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudețe*, tipărită la Iași în vremea lui Vasile Lupu, în 1646 și în *Îndreptarea legii*, apărută în Țara Românească, în vremea lui Matei Basarab, în 1652. În Transilvania se aplicau reglementările din Imperiul Habsburgic, ce prevedeau, începând cu 1811, că o treime din comoară aparținea tezaurului imperial, iar din 1846 bunurile arheologice intră sub incidența prevederii din Codul Civil austriac referitoare la comori. Dacă descoperirea se făcea pe o proprietate a statului, jumătate revenea acestuia. Totuși, oamenii nu căutau doar comori. În Evul Mediu ruinele antice erau refolosite ca materiale de construcție. Cetățile antice au fost distruse pentru construcții edilitare, civile sau religioase. Monumentele funerare au fost înglobate frecvent în structura unor noi edificii.

Autorul analizează lucrările folcloristice ale lui T. Pamfile și Gh. Ciușanu, fără a le corela cu documentele epocii, deja studiate și publicate¹, unde sunt surprinse detalii despre modalitatea în care erau respectate prevederile legale și soluțiile pentru diminuarea distrugerilor asupra monumentelor și cetăților antice.

Capitolul al III-lea, „Cercetarea antichităților în secolele XV-XVIII” are două subcapitole: 1. *Cercetarea inscripțiilor antice. Colecții de inscripții și alte antichități*; 2. *Observarea unor vestigii și consemnarea descoperirilor întâmplătoare*. Culegătorii de inscripții existau în secolele XVI-XVIII, mai ales în Transilvania. Sunt menționate aici

¹ Vasilica Mirza, *Treasure hunters in Romania at the end of nineteenth century and the beginning of the twentieth*, în *Caiete ARA*, 9, 2018, p. 197-208.

câteva corpusuri de izvoare de unde au fost culese informațiile și redată date biografice ale personalităților (episcopi, principii, regi) cu a căror colecții de artă și numismatică s-au deschis primele muzee la Alba-Iulia, Târgu Mureș, Târgu Secuiesc, Sibiu. Marile opere ale arhitecturii romane, de exemplu, au fost observate și consemnate de cronicari, ca Miron Costin, stolnicul Cantacuzino sau de către Dimitrie Cantemir.

Capitolul al IV-lea, „Secolul al XIX-lea” se desfășoară în opt subcapitole pe parcursul a 50 de pagini: 1. *Romantism și arheologie*; 2. *Transilvania și Banat. Colecționari, cărturari, descoperiri arheologice*; 3. *Cercetarea ruinelor Sarmizegetusei dacice*; 4. *Principatele române*; 5. *Bucovina*; 6. *Dobrogea*; 7. *România în Societăți arheologice și istorice străine. Vizita lui Mommsen în Transilvania (1857) și misiunea arheologică franceză în Principatele Române și Dobrogea (1865)*; 8. *Primele instituții. Societăți și muzee*. Desele citări din colecția „Călători străini” completează ceea ce cunoaștem despre subiect, mai ales pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea, altfel sunt reluate informațiile consacrate, fără noi completări despre începuturile arheologiei și exponenții săi: Cezar Bolliac, Dimitrie Papazoglu, Dimitrie C. Butculescu, Gheorghe Săulescu sau colecționarii Nicolae Mavros, Mihalache Ghica, Mihail Kogălniceanu sau Alexandru Odobescu, care a început o primă repertoriere a ruinelor și urmelor vechilor civilizații prin *Chestionarul arheologic* pus în circulație în Principatele Unite, în anul 1871. Tot lui Alexandru Odobescu îi atribuim și deschiderea primului curs universitar de *Istoria arheologiei*, la Universitatea din București, în anul 1874. Vizitele arheologilor străini în Principate sau în Transilvania ne fac cunoscute nume ca Theodor Mommsen (care a colaborat în Transilvania cu istoricul sibian G. D. Teutsch și cu Grigore G. Tocilescu), Gustave Boissière, Ambroise Baudry, A. Baligot. Mommsen culegea și publica inscripțiile latine în *Corpus Inscriptionum Latinarum*, făcea observații despre starea monumentelor, despre arderea inscripțiilor odată cu piatra de var la Sarmizegetusa etc. Misiunile arheologice de la jumătatea secolului al XIX-lea din Principatele Române aveau ca scop studierea fortificațiilor romane de la Dunărea de Jos.

Încercarea autorului de a reda tabloul epocii este parțială și subcapitolele nu sunt echilibrate. Dacă despre situația din Țara Românească informațiile cunoscute au fost reluate și cu acest prilej, pentru Moldova nu sunt deloc menționate preocupările pentru cercetările de la Cucuteni, deși aparțin tot secolului al XIX-lea, ci sunt lăsate pentru următorul capitol. Revenirea la detaliile privind organizarea legislativă datorate adoptării Regulamentului Organic și neașezarea acestor informații în Cap. II.4, precum și observațiile autorului sunt discutabile „[...] De observat în text, suntem încă în epoca în care se pendula între vocabulele «arhiologia» și «arheologia»” (p. 138).

Atunci când face referire, din nou, la descoperirile de comori care au fost aduse la muzeu, ca în cazul Tezaurului de la Pietroasa, autorul face o mențiune între paranteze care putea fi introdusă – în opinia noastră – la capitolul cu descoperitorii de comori,

contextualizând evoluția sistemului de protecție a descoperirilor întâmplătoare și asemănarea cu unele descoperiri făcute astăzi de către cei care utilizează detectoarele de metale. Formularea următoare „muzeu de toate pentru toți” (p. 146) poate fi reformulată în acord cu concepția timpurilor, „cabinet de curiozități”, de exemplu. Pentru prezentarea primelor instituții muzeale din Iași și București, autorul se rezumă la informațiile din monografia asupra orașului Iași a lui N. A. Bogdan din 1919 sau din Statutul Muzeului Național de Antichități.

Capitolul al V-lea, „Odobescu, Tocilescu, Torma și contemporanii lor” se împarte în șase subcapitole: 1. *Societăți, muzee și colecții. Legislația*; 2. *Arheologii. România*; 3. *Arheologii. Transilvania și Banat*; 4. *Arheologii. Bucovina*; 5. *Arheologii. Basarabia*; 6. *Arheologia la Universitate*.

O incursiune printre regulamentele și legile de care depind cercetările arheologice la finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, prin redarea articolelor de lege, *mot à mot* sau pe sărite, fără contextualizare, fără referire la modul în care s-au pus în aplicare acele legi, nu ar mai trebui să se regăsească astăzi în România. La fel și pentru scurtele prezentări asupra muzeelor din Oradea, Chișinău, Alba-Iulia, Tg. Jiu, Baia Mare, Suceava, Turnu Severin, Galați, Fălticeni, Craiova, Iași, Sălaj, Turda, multe citate din surse la care autorul nu a avut acces, citând cu *apud* părerea autorilor care au văzut sursa primară și au interpretat-o sau direct de pe website-urile instituțiilor. Sunt făcute și scurte prezentări ale arheologilor cunoscuți pentru Bucovina (Josef Eduard Ritter von Gutter, Dimitrie Olinescu, Josef Szombathy, Karl Adolf Romstorfer), Basarabia (Alexie Naco, Casian Ion Suruceanu, Ernst von Stern, Vasiliu Kurdinovski) sau Transilvania și Banat (Carl Gooss, Szofia Torma, László Ferenc, Orosz Endre, Pósta Béla, Roska Márton, Milleker Bódog, Toma Károly, Cserni Bela, Kostván István).

Concepțiile arheologilor au fost din nou analizate și o parte a polemicilor lor, ca cele dintre Bolliac și Odobescu, dintre Dimitrie Butculescu și Neculai Beldiceanu, dintre Grigore Tocilescu și Teohari Antonescu și George Murnu. Nu sunt menționate cele dintre Tocilescu și Iorga sau Tocilescu și Pamfil Polonic. Apreciem că această secvență are nevoie de mari completări cu informații ce se regăsesc în bibliografia de specialitate apărută în ultimii ani².

² Andi Mihalache, *Contribuții la istoria ideii de patrimoniu: surse, evoluții, interpretări*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014; Mădălin-Cornel Văleanu, *Despre descoperirea stațiunii eponime a civilizației Cucuteni*, în Victor Spinei, Nicolae Ursulescu, Vasile Cotiugă (eds.), *Orbis prehistoriae. Mircea Petrescu-Dîmbovița-in memoriam*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2015; Attila László, *Momente din istoria cercetării culturii Cucuteni-Ariuşd. Corespondența lui Hubert Schmidt cu Ferenc László din perioada săpăturilor de la Cucuteni (1909-1910)*, în *op. cit.*, p. 131-156; Vasilica Mirza, *The polemic between Pamfil Polonic and Grigore G. Tocilescu*, în *Caiete ARA*, 10, 2019, p. 207-222.

Autorul scrie și despre săpăturile arheologice de la Cucuteni (p. 187) propuse Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice în anul 1895 de către Gr. C. Buțureanu și N. Beldiceanu, fără să completeze concluziile cu informațiile relevate de Raportul de săpătură³ găsit în fondul de arhivă și publicat în urmă cu 13 ani, greșind astfel în interpretare.

Remarca din finalul capitolului „viața arheologului nu este ușoară, dar e compensată de mica aventură a deplasărilor și excursiilor arheologice” (p. 215), surprinde atmosfera romantică specifică activităților de natură arheologică la cumpăna dintre secole.

Capitolul al VI-lea, „Epoca lui Pârvan” are cinci subcapitole: *1. Instituții. Legislați. Muze. Universități*; *2. Vasile Pârvan*; *3. Cercetarea preistoriei și protoistoriei*; *4. Arheologia clasică*; *5. Cercetarea epocii migrațiilor și a evului mediu*.

„Crearea României Mari a însemnat așezarea arheologiei românești în aceleași cadre legale și instituționale în toate provinciile istorice. Abia în 1919 o nouă lege va reglementa statutul muzeelor, modul în care se făcea legal cercetarea arheologică”. Prin această afirmație, autorul ignoră Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice din anul 1913, care a abrogat toate legile anterioare din 1892 și 1893. Conform noilor prevederi, directorul Muzeului Național de Antichități, subordonat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, pierde rolul de coordonator al chestiunilor de care depinde arheologia și muzeologia din România. Acest rol îl va căpăta noua structură înființată prin lege, Comisiunea Monumentelor Istorice. Continuatoare a Comisiunii Monumentelor Publice, înființată prin Legea conservării și restaurării din 1892, aceasta căpăta și atribuții specifice arheologiei și muzeografiei. Autorizațiile pentru săpături intrau în sarcina membrilor Comisiei, la fel și întocmirea unui inventar al monumentelor istorice. În perioada interbelică, activitățile Comisiei erau împărțite cu membrii onorifici aleși în fiecare județ din țară. De menționat că, tot în anul 1919, s-au înființat și Comisiile regionale de la Cernăuți – pentru Bucovina, Chișinău – pentru Basarabia, Cluj – pentru Transilvania și Lugoj – pentru Banat. Acestea erau sub tutela Comisiunii Centrale de la București. În anul 1948 Comisiunea Monumentelor Istorice a fost desființată.

Prezentarea situației muzeelor în perioada interbelică este specifică unei schimbări de concepție, făcându-se trecerea de la centralismul caracteristic în organizare până la Primul Război Mondial care a sistat activitățile arheologice începute și a presupus închiderea unor muzee și trimiterea patrimoniului lor cu tezaurul Român la Moscova sau vandalizarea muzeelor de către trupele germane și bulgare aflate în Dobrogea și Muntenia, spre o tendință localistă, generată de intensificarea cercetărilor

³ Vasilica Mîrza, *Un manuscris inedit despre cercetările efectuate la Cucuteni în 1895* în HUI, I, 2010, p. 169-199.

și lipsa spațiului de depozitare și valorificare a patrimoniului arheologic existent, situație care a necesitat deschiderea muzeelor în locurile unde erau făcute cercetări sistematice. Această situație a fost întâlnită și în Al Doilea Război Mondial, iar atunci muzeele din Iași și București au luat calea refugului împreună cu Universitățile și profesorii lor.

În paginile acestor subcapitole putem întâlni prezentate numeroase cercetări ale arheologilor români, atât concepțiile lor, cât și metodele folosite sau rezultatele cercetărilor atribuite lui Vasile Pârvan, Ioan Andrieșescu, Radu Vulpe, Ecaterinei Vulpe, Vladimir Dumitrescu, Hortensiei Dumitrescu, Ion Nestor, Vasile Christescu.

Reținem că, în perioada interbelică „Cercetarea epocii migrațiilor a epocii evului mediu n-a constituit o preocupare specială pentru arheologia interbelică românească. Discursul istoriografic românesc asupra perioadei se întemeia în cea mai mare parte pe izvoarele literare antice, pe lucrări generale străine (care încorporau uneori descoperiri punctuale din România) și pe expunerea teoriei continuității de locuire a dacoromanilor în spațiul vechii Dacii” (p. 278).

Capitolul al VII-lea, „A doua jumătatea a secolului al XX-lea” are șapte subcapitole: 1. *Arheologii și noua ideologie până în 1989*; 2. *Legislație și instituții*; 3. *Ultimul deceniu al secolului al XX-lea*; 4. *Cercetarea arheologică în a doua jumătate a secolului al XX-lea*; 5. *Arheologia preistoriei și protoistoriei*; 6. *Arheologia clasică*; 7. *Arheologia perioadei migrațiilor și a evului mediu*.

A doua jumătate a secolului al XX-lea cunoaște o dezvoltare sub raportul deschiderii cercetărilor pentru toate epocile, crearea unor școli de arheologie cu programe instituționale centrate pe sinteză, crearea de institute, sistematizarea activităților muzeale și profesionalizarea unui număr suficient de arheologi. „A avut loc și o schimbare ideologică impusă de noul regim politic al României – până în 1989 – care a influențat prin orientare și interpretare și cercetarea arheologică” (p. 281). Sunt prezentate lucrările de sinteză pline de ideologie marxistă ale istoriei românilor, lucrările dedicate Daciei romane scrise de M. Roller, C. Daicoviciu, M. Macrea, D. Tudor. Unii arheologi au fost înlăturați de Securitate în timpul regimului comunist, fiindcă trecutul nu îi făcea eligibili pentru a sta la aceeași masă cu prezentul (Vl. Dumitrescu, I. I. Rusu, Ion Berciu, V. Boroneanț, Radu Vulpe, T. Sauciu-Săveanu). „Analiza metodelor de lucru și interpretare a datelor descoperite din secolul al XX-lea se înscriu în curentele specifice după al doilea război mondial de «straight archaeology». Limitarea la descriere și tipologie a dus la apariția curentelor numite «Noua arheologie» și «Arheologia post-procesuală» care repartizează cele două rupturi în istoria arheologiei secolului al XX-lea” (p. 291).

Această perioadă este cea în care și-au desfășurat activitatea arheologii Radu Vulpe, Mircea Petrescu-Dîmbovița, Emil Condurachi, D. M. Pippidi, I. Nestor, Eugenia Zaharia, Vl. Dumitrescu, C. Daicoviciu. Aceștia au fost acceptați de nomenclatura regimului comunist și au reușit să continue cercetările pe siturile deschise în întreaga

țară. Schimbările legislative au condus spre modificarea regulilor efectuării cercetărilor arheologice și la reorganizarea muzeelor. Muzeele deschise inițial pe lângă Universități, la București, Iași și Cluj au fost puse sub auspiciile institutelor Academiei Române, iar spre finalul anilor '50 (secolul XX) s-au deschis muzeele de istorie în localuri distincte, într-o nouă organizare, în urma reformelor din toate domeniile. S-au înființat multe muzee în această perioadă, în toată țara. În martie 1970 s-a decis înființarea Muzeului Național de Istorie a Republicii Socialiste România (deschis pentru public în mai 1972). Noul muzeu a concentrat cele mai reprezentative bunuri de patrimoniu aflate la diverse muzee din țară. Au început să fie redactate publicații periodice ale tuturor muzeelor și institutelor înființate, s-au scris câteva repertorii arheologice și au fost începute cercetări și pentru perioadele cele mai vechi ale preistoriei, remarcându-se și aici numele lui Constantin Nicolăescu-Plopșor (Bicaz), Al. Păunescu (Ripiceni-„Izvor”), Maria Bitiri, Ilie Borziac (Cosăuți, Gordinești, Climăuți – în Republica Moldova, n. subs.), Marin Cârciumar, Nicolae Vlăsa, Marin Nica, E. Zaharia, S. Marinescu-Bîlcu, D. Berciu, Eugen Comșa. Au fost deschise șantiere pentru studierea perioadei clasice în Dobrogea, la Histria, Callatis, Noviodunum, Tomis, Halmyris, Niculițel, Dinogetia, Troesmis, Capidava, Dacia - Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Sucidava, Tibiscum etc. Perioada medievală deschidea cercetări la Sărata Monteoru, Sântana de Mureș-Cerneahov, Dridu, Biharea, Dăbâca, Cluj-Mănăstur etc. Au fost restaurate monumentele de la Adamclisi, Monumentul triumfal de la Tropaeum Traiani, Micia, Gilău, Castrul Arutela, Porolisum etc.

În al VIII-lea capitol și ultimul „Secolul al XXI-lea” cu șase subcapitole: 1. *Legislație și instituții*; 2. *Cercetările arheologice*; 3. *Cercetări privind preistoria și protoistoria*; 4. *Arheologia clasică*; 5. *Arheologia perioadei migrațiilor și a evului mediu*; 6. *Orientări noi*, sunt prezentate situația legislativă actuală și modul în care s-a transformat acest domeniu în ultimele două decenii. Noile metode de cercetare, specifice arheologiei interdisciplinare, permit astăzi cercetarea unui număr mari de situri sau efectuarea de cercetări preventive, ducând arheologii în colaborări cu numeroși cercetători din întreaga lume. Această parte a lucrării este o reluare a informațiilor deja publicate în anul 2016 de către autor în *Arheologia azi, în România*.

Lucrarea se încheie cu un „Cuvânt de încheiere”, de pledoarie pentru Arheologie și arheologi și cu un îndemn la susținerea acestei științe interdisciplinare, care trebuie apreciată (nu „prizată”, cum se exprimă autorul la p. 408) de noi toți, pentru a înțelege nu doar trecutul, ci pentru că ea este parte din prezent.

Lucrarea este bogat ilustrată în text și, la final, se regăsesc și sursele ilustrațiilor, însoțite de o bogată bibliografie. Din păcate, lipsesc izvoarele inedite. Datele prezentate sunt, de cele mai multe ori descriptive și lipsite de contextualizări și analiză. Ar fi fost binevenită o organizare metodologică diferită, astfel încât să se evite dese repetiții care fac referire la același loc sau situație, ori de câte ori se schimbă capitolul sau subcapitolul.

Atragem atenția și asupra formulărilor ambigue ale unor fraze și frecvenței crescute a erorilor de tehnoredactare, unele extrem de deranjante (în toate descrierile, de exemplu, greutatea pieselor sunt indicate cu kilograme (kg) în loc de grame (g), rezultând cantități uriașe de aur și argint descoperite întâmplător).

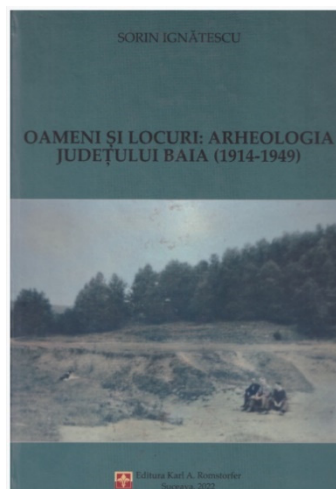
Poate o nouă ediție, revizuită, va reuși să transforme monografia dedicată istoriei arheologiei din România într-un reper istoriografic.

Vasilica MÎRZA

Sorin Ignătescu, *Oameni și locuri: arheologia județului Baia (1914-1949)*, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2022, 404 p.

Lucrarea semnată de Sorin Ignătescu conturează o pagină din istoria arheologiei. Având ca punct de plecare un capitol al tezei de doctorat dedicată cercetării culturii Cucuteni în zona Podișului Sucevei, prezentul studiu reia și dezvoltă în principal problematica activității desfășurată de Vasile Ciurea, autorul fiind impulsionat și de accesul la o serie de materiale documentare inedite depozitate în cadrul unor instituții de cultură. Ca timp, studiul tratează perioada anilor 1914-1949, interval încadrat – așa cum se menționează în cadrul *Introducerii* (p. 5-7) –, de înființarea Muzeului Fălticeni (1914) și de demiterea lui Vasile Ciurea din postul de director al muzeului (1949). Ca spațiu geografic, atenția este concentrată asupra fostului județ Baia, unitate administrativ-teritorială din nord-estul României, al cărui teritoriu este astăzi împărțit între județele Suceava și Iași.

În primul capitol al lucrării, *Structura instituțională* (p. 9-12), autorul prezintă o serie de aspecte de ordin legislativ care trebuiau să constituie liniile directoare pentru cercetările și descoperirile arheologice din perioada interbelică. De asemenea, sunt subliniate și evidențiate eforturile făcute de Vasile Ciurea pentru crearea unui sistem care să ajute la protejarea patrimoniului arheologic, atât prin înființarea unor instituții muzeale (regionale și locale), cât și prin „educarea” unui segment mai larg al populației. Această scurtă incursiune este deosebit de utilă pentru a înțelege contextul general al epocii.

Cel de al doilea capitol al lucrării, *Cercetarea arheologică* (p. 13-57), discută investigațiile arheologice propriu-zise desfășurate în perioada interbelică. Prezentarea este făcută pe patru niveluri: național, regional, local și cel al membrilor comunității locale.

Primul nivel, cel al instituțiilor naționale, tratează activitatea desfășurată în fostul județ Baia de Universitatea din București/ Muzeul Național de Antichități, de Comisia Monumentelor Istorice și de Universitatea din Iași/ Muzeul de Antichități din Iași și prezintă implicarea acestora în investigarea unor stațiuni bine-cunoscute de acum în literatura de specialitate.

Cel de al doilea nivel, al instituțiilor regionale, se concentrează, în principal, pe activitatea desfășurată de Muzeul Fălticeniilor, dar discută și activitatea altor instituții muzeale care au contribuit și au ajutat la o mai bună cunoaștere a istoriei județului Baia, precum Muzeul Arheologic din Piatra-Neamț și Muzeul de Istorie și Zoologie/ Muzeul de Antichități din Curteni. De asemenea, în rândurile capitolului este reliefată activitatea derulată de Vasile Ciurea – cercetările acestuia și strădaniile sale pentru recuperarea unor artefacte descoperite cu ocazia efectuării unor lucrări de ordin militar –, de Artur Gorovei – folclorist de renume, care, în anul 1934 efectuează săpături arheologice pe moșia fiului său –, și de Constantin Matasă – fiind evidențiată în principal colaborarea cu Vasile Ciurea.

Ultimele două niveluri, cele ale instituțiilor locale și ale membrilor comunităților prezintă, pe de o parte, eforturile elitelor intelectuale ale perioadei – prin participarea elevilor de liceu, a învățătorilor, preoților, a marilor proprietari, dar și a ofițerilor și a altor categorii profesionale, la diferite campanii de cercetări arheologice, periegeze, sau la recuperarea unor descoperiri întâmplătoare și donarea lor către instituții muzeale. Pe de altă parte, este adusă în discuție și atitudinea oamenilor simpli, fără școală, care, în unele situații, necunoscând importanța și istoria pieselor descoperite, produceau distrugerii iremediabile obiectelor, dar care, printr-o relaționare apropiată cu intelectualii satelor, contribuiau și la recuperarea diferitelor artefacte și la intrarea lor în circuitul muzeal.

Cel de al treilea capitol al lucrării, *Valorificarea editorială a cercetării* (p. 59-94), tratează publicațiile științifice apărute în perioada de interes. Ca și în capitolul anterior, discuția se poartă pe diferite niveluri instituționale, fiind prezentate lucrările cercetătorilor din cadrul Universității din București/ Muzeului Național de Antichități (Hortensia și Vladimir Dumitrescu, Ioan Andrieșescu, Corneliu Mateescu, Ecaterina Vulpe și Meluța Marin), a Comisiunii Monumentelor Istorice (Victor Brătulescu), a Universității din Iași/ Muzeului de Antichități din Iași (Orest Tafralescu), a Muzeului Fălticeniilor (Vasile Ciurea) și a Muzeului Arheologic din Piatra-Neamț (Constantin Matasă), nefiind uitate nici materialele scrise de învățători sau preoți interesați de diferitele descoperiri arheologice (Adrian Grigoriu, Dumitru Drăgușanu). Întreaga prezentare este însoțită de „povestea” ascunsă în spatele

lucrărilor apărute în perioadă, fiind aduse în prim-plan atât șirul evenimentelor care au precedat tipărirea materialelor, cât și eforturile făcute de cercetători pentru publicarea lor.

Un alt capitol este dedicat *Valorificării expoziționale a cercetării* (p. 95-102). Structurat, de asemenea, pe niveluri instituționale (național, regional și local), acesta conține date referitoare la expozițiile care cuprindeau obiecte descoperite pe teritoriul județului Baia, dar și informații privitoare la modul lor de organizare, acolo unde acestea erau disponibile. De asemenea, capitolul aduce în discuție și problema restaurării și conservării obiectelor de patrimoniu deținute de unele dintre aceste instituții.

O altă parte a studiului tratează problema *Valorificării cercetării prin conferințe publice* (p. 103-106), accentul fiind pus pe inițiativele cercetătorilor vremii de a răspândi, prin intermediul comunicărilor susținute, rezultatele investigațiilor și a descoperirilor arheologice din județul Baia și de a informa, sensibiliza și educa astfel publicul larg cu privire la aceste aspecte.

Cel de al VI-lea capitol al lucrării aduce în atenție *Siturile arheologice* (p. 107-195) de pe teritoriul județului Baia, fiind constituit sub forma unui repertoriu. Ținând cont de datele din literatura de specialitate, dar și de informațiile din alte surse (manuscrite, corespondență), autorul identifică pe teren un număr de 64 de stațiuni arheologice, reușind să aducă informații noi și clarificări cu privire la istoricul cercetării sau la încadrarea cultural-cronologică a unor situri, dar și să identifice în teren o serie de așezări a căror locație nu mai era cunoscută cu certitudine.

Volumul se încheie cu un capitol de *Concluzii* (p. 197-198), în care este evidențiat contextul general al epocii interbelice și condițiile în care s-a făcut cercetarea în acea perioadă, urmat de un rezumat în limba engleză (p. 199-200), Abrevieri (p. 201-203), Bibliografie (p. 205-218) și un Indice de nume (p. 219-223) foarte util în cadrul demersului.

O serie de anexe (p. 225-404) ce cuprind manuscrite, corespondență și alte documente inedite utilizate la redactarea acestei lucrări încheie studiul de față, care înglobează informații interesante și utile privitoare la desfășurarea cercetărilor arheologice în perioada interbelică, când, pe lângă activitatea desfășurată de specialiști în domeniu, activau și amatori. În unele cazuri – precum cel al lui Vasile Ciurea – aceștia din urmă și-au pus întreaga viață în slujba arheologiei, contribuind atât la îmbogățirea repertoriului siturilor arheologice, cât și la protejarea descoperirilor arheologice, prin recuperarea și punerea în circuitul științific a acestora, dar și prin inițiativele cu caracter instituțional, care stau mărturie și astăzi.

Întreaga lucrare reflectă efortul considerabil depus de autor atât pentru identificarea diferitelor categorii de documente legate de temă, cât și pentru localizarea în teren a unor situri arheologice, volumul reușind în final să ne ofere o imagine

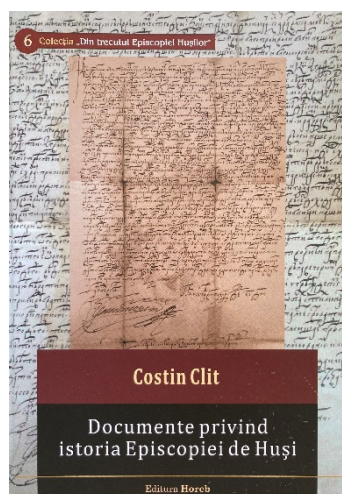
completă asupra modului în care s-a desfășurat cercetarea arheologică în prima jumătate a secolului al XX-lea și asupra modalităților de valorificare a diferitelor descoperiri arheologice.

Loredana SOLCAN

Costin Clit, *Documente privind istoria Episcopiei de Huși*. Lucrare apărută cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Ignatie, Episcopul Hușilor, Editura Horeb, Huși, 2021, 1.128 p.

Episcopia Hușilor, eparhie a Bisericii Ortodoxe Române, a fost întemeiată în anul 1598 de domnul Ieremia Movilă, fiind socotită cel de-al patrulea scaun vlădicesc al Țării Moldovei, după Iași, Roman și Rădăuți. A funcționat neîntrerupt până în anul 1949, când a fost desființată abuziv de autoritățile totalitarismului roșu. A fost reînființată abia în anul 1996. În anul 2021, la aniversarea unui sfert de secol de la reactivare, prin grija Asociației „Filantropia Ortodoxă” Huși, a fost editat cel de-al treilea volum din seria „Repere ale culturii și spiritualității vasluiene”: *Documente privind istoria Episcopiei de Huși*, un generos corpus de documente privitoare la istoria Episcopiei Hușilor, îngrijit de Costin Clit, de numele căruia se leagă „mare parte din cercetarea istoriografică dedicată lăcașurilor de cult din Episcopia Hușilor, în ultimii 25 de ani”, după cum precizează Preasfințitul Ignatie, Episcopul Hușilor, în textul introductiv *Cultivarea memoriei* (p. 7-8).

Profesorul Costin Clit s-a născut în anul 1964, în satul Gușitei, ce aparține de comuna Dimitrie Cantemir, jud. Vaslui, căreia i-a dedicat o carte: *Comuna „Dimitrie Cantemir”. Studiu monografic*, vol. I (Iași, 2016). A absolvit Facultatea de Istorie a Universității din București, iar din anul 1995 este profesor de istorie la Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși, instituție de prestigiu a „târgușorului dintre vii”. A activat și la Colegiul Agricol „Dimitrie Cantemir” Huși (1995-1997) și la Seminarul Teologic Ortodox „Sf. Ioan Gură de Aur” Huși (1996-2007). A colaborat cu articole și studii de istorie la numeroase publicații de specialitate și de cultură, numele său regăsindu-se și în mai multe volume colective de profil. Neobosit, Costin Clit susține

și editarea revistei de cultură „Prutul” (serie nouă), în paginile căreia au fost publicate numeroase documente, precum și articole și studii de istorie legate de Huși și județul Vaslui. Costin Clit este „un istoric ce-atacă cu încântare hățişurile trudei documentare”, după sugestiva caracterizare a lui Petru Ioan din impresionanta lucrare prosopografică *Școala literară de la Huși și din împrejurimile fâlcene* (Iași, 2019), tomul de față fiind cel mai recent titlu dintr-o listă semnificativă de volume de documente, între care amintim: *Studii și articole privind istoria orașului Huși* (în colaborare cu Mihai Rotariu), vol. I (Bârlad, 2005), vol. II (Bârlad, 2009); *Documente hușene*, vol. I (Iași, 2011), vol. II (Iași, 2013), vol. III (Iași, 2014), vol. IV (Iași, 2016); *Documente privitoare la Mănăstirea Florești, județul Vaslui* (Iași, 2020); *Documente privitoare la istoria Mănăstirii „Sfinții Arhangheli” – Metoc din Galați* (Galați, 2021), *Bisericile parohiei Crețești de Sus* (Huși, 2023).

Trecutul Episcopiei Hușilor a interesat mai mulți clerici și laici în aceeași măsură, pornind cu eruditul ierarh Melchisedec Ștefănescu (1823-1892), locțiitor de episcop al Hușilor (1861-1864), autorul lucrării *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire* (București, 1869; Huși, 2019 – ediție anastatică), continuând cu dr. Veniamin Pocitan (1870-1955), arhiereu vicar al Episcopiei Hușilor (1929-1932), locțiitor de episcop al Hușilor (1932-1934), arhiereu vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor (1934-1948), preotul iconom Aurelian V. Ursăcescu (1906-1976), slujitor la bisericile Sf. Voievozi, Sf. Nicolae și Înălțarea Domnului din Huși, iconomul stavrofor Coman Vasilescu (1861-1944), slujitor la biserica Sf. Ioan din Huși și revizor episcopal, preotul Anton I. Popescu (1896-1971), slujitor la biserica Sf. Dumitru din Huși și consilier referent episcopal, și preotul iconom stavrofor Scarlat Porcescu (1910-1991), slujitor la catedrala episcopală din Roman și la bisericile Barnovschi și Toma Cozma din Iași. Acestora li se adaugă Alina-Mihaela Pricop, autoarea vol. *Contribuții la istoricul Episcopiei Hușilor* (Bârlad, 2007), Ștefan Plugaru și Teodor Candu, autorii vol. *Episcopia Hușilor și Basarabia (1598-1949). Istoric și documente* (Iași, 2009), Adrian Nicolae Petcu și pr. Nicolae Cătălin Luchian, editorii vol. *Episcopul Grigorie Leu în vâltoarea istoriei. Documente (1924-1949)* (Iași, 2019), Adrian Nicolae Petcu, pr. Nicolae Cătălin Luchian și Maria Buțcu, editorii vol. *Părintele Mina Dobzeu – duhovnicul Hușilor. Documente (1946-2011)* (Huși, 2021) ș.a.

Volumul cuprinde 935 de documente, emise în secolele XVI-XXI, selectate de harnicul editor din surse accesibile, parte din ele publicate, originale și copii, doar câteva rezumate și fragmente (p. 12). Editorul a folosit colecțiile de documente medievale editate sub egida Academiei Române, dar și numeroase documente identificate de domnia sa la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Arhivele Naționale Iași, Arhivele Naționale Vaslui, Biblioteca Academiei Române și Arhivele Episcopiei Hușilor (p. 10). Reținem importanța documentelor despre ierarhii Hușilor din perioada 1598-1646, care pot sta la baza unor cercetări necesare ale istoriei acestei eparhii, după cum

mărturisește editorul în *Introducere* (p. 12), precum și punerea în circuitul istoriografic a celor două documente cunoscute din timpul păstoririi lui Dosoftei (1624-1693), eruditul ierarh moldovean de la mijlocul secolului al XVII-lea, devenit mitropolit al Țării Moldovei, care a lăsat în urma sa o operă literară de excepție, canonizat în anul 2005. Cele două documente în care apare consemnat Dosoftei ca episcop al Hușilor, datele 10 și 13 mai 1658, au fost doar menționate de unii autori (Melchisedec Ștefănescu, Dimitrie Dan) sau publicate sub formă de rezumat în *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, vol. III, 1653-1675 (București, 1968).

Documentele inserate în volum surprind, în cea mai mare parte, activitatea religioasă, politică, economică, administrativă, judecătorească, filantropică, socială, educațională și culturală a ierarhilor din scaunul istoric al Hușilor (p. 13). Nu trebuie omise nici unele informații cu caracter genealogic, care pot oferi explicații în cazul unor evenimente istorice neclare. Volumul, tipărit în condiții deosebite la editura episcopală „Horeb”, se încheie cu lista episcopilor Hușilor (p. 1.065-1.067), între care se disting nobili ziditori de spirit (Dosoftei, Mitrofan, Iacob Stamatii, Veniamin Costache, Sofronie Miclescu, Calinic Miclescu, Melchisedec Ștefănescu, Silvestru Bălănescu, Iacov Antonovici, Nicodim Munteanu, Nifon Criveanu ș.a.). Pentru o bună înțelegere a documentelor medievale, se adaugă un glosar de termeni (p. 1.069-1.076), la final regăsindu-se indicii de nume și de locuri, atât de utili cercetătorilor acestui corpus (p. 1.077-1.126).

Profesorul Costin Clit s-a remarcat în toată cariera sa ca un slujitor onest al adevărului istoric, pentru care merită toată lauda și felicitările noastre. Îi prețuim truda cu care a selectat o seamă de documente, ce se pot constitui într-o veritabilă *cronică* a Episcopiei Hușilor: „una dintre cele mai vrednice și prestigioase eparhii, atât din punct de vedere bisericesc-misionar, cât și cultural-național” (Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, 27 mai 1996, p. 1.020).

Iulian PRUTEANU-ISĂCESCU

Dan Prisăcaru, Petre Otu, Marius Iorgulescu (coordonatori), **România și Polonia în avanpostul securității europene. Tradiție și continuitate (1919-2022)**, Editura Militară, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, București, 2023, 588 p.

În „siajul” Centenarului Unirii, moment care a prilejuit un set bogat de manifestări științifice organizate atât în România, cât și peste hotare, „radiografierea” primului deceniu interbelic este, la rândul ei, plină de provocări pentru breasla istoricilor.

Constatarea este ușor de făcut, dar și ușor de clarificat; dacă anul 1918, atât în Europa cât și în spațiul noului stat național unitar român, are într-adevăr propria sa importanță, pe care cercetătorii onești au argumentat-o și analizat-o timp de un secol, redându-i semnificația majoră în toate încheieturile sale, anii care s-au scurs după încheierea Marelui Război aduc nevoia de păstrare și consolidare a ceea ce s-a dobândit prin apariția unei noi ordini internaționale.

Ne referim la sistemele de alianță și de securitate bilaterale sau regionale, la întărirea capacităților de apărare, la efortul de recunoaștere internațională a noilor granițe, la consolidarea cooperării diplomatice și economice între noile state și, mai ales, a demersurilor de contracarare a revizionismului și extremismului, latent sau manifest. Din acest punct de vedere, deceniul al treilea este o perioadă de febrilă activitate diplomatică, menită să consolideze alianțele firești și să contracareze noile pericole, incipiente, izvorâte din apariția bolșevismului rusesc, fascismului italian, național-socialismului german și revizionismului maghiaro-sovietic, cu ecou puternic atât la Roma și Berlin, cât și la Moscova și Budapesta.

Pentru România, statul care a beneficiat în mod direct de schimbările radicale pe care Primul Război Mondial le-a adus în Europa, anii '20 au fost esențiali pentru demararea, consolidarea și funcționarea unor noi sisteme de alianță. Derivată din noua „filozofie” a sistemului relațiilor internaționale postbelice, necesitatea cooperării diplomatice, economice și militare cu „vecinii buni” a devenit pentru guvernările de la București preocuparea majoră în politica externă. România s-a orientat, prin mecanismul de alianțe, atât spre marile puteri (Italia și Franța) dar a inițiat (sau a fost în

mod direct la masa negocierilor) și ceea ce numim Mica Înțelegere – 1921 și Înțelegerea Balcanică – 1934.

Firește, construcția europeană de după Versailles nu a fost una exemplară. Dincolo de „fațada impunătoare” a Conferinței de Pace au rămas nerezolvate probleme majore sau au fost temperate cu mijloace oribile, cum este cazul Tratatului de la Lausanne, din 1923, privind schimbul de populație dintre Grecia și Turcia. În estul european statele tind să aibă agende diferite, generate de probleme vechi sau noi, reale sau inventate, privitoare la noile granițe: Polonia, Ceho-Slovacia, Ungaria, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor/ Iugoslavia, Bulgaria, Grecia, Turcia sau nou înființata URSS (1922) sunt actorii statali care complică – direct sau indirect – ecuația de securitate a acestei părți de continent.

*

Relațiile dintre România și Polonia își au importanța cuvenită în sistemul de relații internaționale dintre cele două războaie mondiale. Din perioada interbelică și până în contemporaneitate acestea au fost atât subiect de dezbatere (publică, politică sau academică), cât și prilej de apariție a zeci de lucrări consacrate relațiilor bilaterale, în multiplele lor aspecte.

Întrucât la 3 martie 2021 s-au împlinit 100 de ani de la încheierea Alianței dintre România și Polonia, „alianța inimilor” – cum a descris-o, poetic, Józef Piłsudski – Statul Major al Apărării din România a planificat, în perioada 2020-2022, o serie de cinci conferințe internaționale vizând cooperarea în domeniul securității regionale și apărării dintre România și Polonia de la începuturile acesteia până în prezent, când cele două țări sunt din nou partenere, de această dată în cadrul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord-NATO.

Conferințele au fost organizate la Iași și Piatra Neamț prin intermediul Filialei Iași a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” dorind să repună în dezbatere, după un secol, conceptul de securitate regională. Un concept bazat pe același front larg, pe care Take Ionescu l-a descris, în iulie 1920, ca pe un necesar „cordon sanitar” afirmând că „este în interesul Europei de a menține un front indestructibil de la Baltică la Marea Neagră, respectiv la Marea Egee”. Concluziile celor cinci conferințe se regăsesc în acest volum.

Volumul pe care îl prezentăm debutează cu două intervenții care dau „greutate” demersului: *Cuvântul Înainte* al generalului Daniel Petrescu, șeful Statului Major al Apărării și *Introducerea* istoricului Petre Otu, președintele Comisiei Române de Istorie Militară. Ambele intervenții sunt binevenite și au rolul de a lămuri cititorul asupra demersului în cauză. Dată fiind varietatea și complexitatea subiectelor abordate atât de istorici români cât și polonezi volumul este unul colectiv, cu beneficiile și riscurile unui asemenea tip de demers și care însoțesc, inevitabil, orice inițiativă de acest fel.

Volumul de față este „gazda” a ceea ce s-a spus și s-a comunicat în cele cinci întâlniri dintre anii 2020 și 2022, maniera de inserare fiind cronologică. Cuprinde două părți, al căror rost a fost dictat și de ceea ce s-a petrecut în perioada 2020-2021 – pandemia COVID 19, care a anihilat, practic, posibilitatea de participare directă și entuziastă la orice manifestare științifică din țară sau de peste hotare.

În prima parte a volumului sunt inserate Conferințele-semnal din 25 iunie 2020 (Iași), 3 martie 2021 (Iași), 24-26 iunie 2021 (Iași), 3 martie 2022 (Piatra Neamț) și 9 noiembrie 2022 (Piatra Neamț); ea conține mesajele, comunicările și alocuțiunile participanților, fiind ilustrată cu un consistent material fotografic.

Partea a 2-a a volumului, și cea mai consistentă, este consacrată comunicărilor științifice prezentate în cadrul Conferinței „România și Polonia în avanpostul securității europene. Tradiție și continuitate (1919-1921)”, ale cărei lucrări s-au ținut la Iași între 24 și 26 iunie 2021. Este structurată pe două paliere: primul, consacrat alianței și relațiilor dintre România și Polonia în perioada interbelică – 20 de comunicări, din care patru ale unor istorici polonezi și una a unui istoric finlandez; al doilea, destinat relațiilor româno-polone din a doua jumătate a veacului al XX-lea și începutul acestui secol – cinci comunicări.

Din motive lesne de intuit, nu ne vom referi la textele comunicărilor, dat fiind numărul mare al acestora, precum și diversitatea subiectelor abordate. În altă ordine de idei, nici selecția unora dintre acestea (care ar fi criteriile?) nu este *fair play*, riscul subiectivității fiind unul crescut și chiar neproductiv.

Ne mărginim numai să arătăm că profunzimea celor mai multe dintre texte este de netăgăduit, ele fiind rodul unor investigații laborioase întreprinse de cercetători consacrați și validați de știința istorică din România și Polonia.

Daniel LAZĂR